

Mitrićević-Štěpánek, Katarina

Кумулативни глаголи у речницима чешког и српског језика

Opera Slavica. 2019, vol. 29, iss. 2, pp. 41-60

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2019-2-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141236>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Кумулативни глаголи у речницима чешког и српског језика

Verbs with Cumulative Meaning in Czech and Serbian Dictionaries

Катарина Митрићевић-Штепанек

(Београд, Србија)

Abstract:

The paper deals with derived verbs in Czech and Serbian with prefix *na-/на-* meaning *to accumulate bigger/big quantity of something*. Based on lexicographical sources their meaning is specified, the equivalents and types of equivalence are identified, their semantization is analysed, and solutions in the form of dictionary entry additions are offered. It is concluded that cumulative verb derivatives are present in both languages, and that prefix *na-/на-* is very productive in that meaning. An analysis of their lexicographic entries shows that in the dictionary of Czech language the definition is precise and uniform, that certain earlier shortcomings in definition have been corrected in new dictionary of Serbian language, also that in Czech-Serbian dictionary the presentation and treatment of cumulative verbs have been approached in detail, and that semantization is mainly precise and well-thought-out.

Key words:

prefixal verbs; cumulative meaning; Czech language; Serbian language; equivalence; dictionary definition; semantization

Апстракт:

Рад се бави глаголским дериватима у чешком и српском језику грађеним префиксом *на-/на-* са значењем *рађњом накупи́ти, наіомилати већу/велику количину чеја*. На основу лексикографске грађе прецизира се њихово значење, утврђују еквиваленти и типови еквиваленције, анализира преводна

семантизација и нуде решења у виду допуне речничке одреднице. Закључује се да су глаголски деривати са значењем кумулативности присутни у оба језика а префикс *na-/на-* веома продуктиван у том значењу. Анализа њихове лексикографске обраде показује да је у речнику чешког језика дефиниција прецизна и уједначена, да су у новом речнику српског језика исправљени извесни ранији недостаци у дефинисању, те да је у чешко-српском речнику презентацији и обради кумулативних глагола приступљено детаљно и да је преводна семантизација углавном прецизна и добро промишљена.

Кључне речи :

префиксални деривати; кумулативни глаголи; чешки језик; српски језик; еквиваленција; речничка дефиниција; преводна семантизација

Предмет нашег рада су глаголски деривати у чешком и српском језику изведени префиксом *na-/на-* који изражавају значење *радњом накупи́ти, наіомилати већу/велику количину чеја*.¹ Ти глаголи потпадају под ширу семантичку црту квантитета, и то велике количине радње, а у литератури о категорији акционалности називају се кумулативним.

За потребе истраживања грађу смо ексцерпирали из једнојезичних речника чешког и српског језика и двојезичног чешко-српског речника.²

На основу претходне литературе и лексикографске дефиниције маркирали смо глаголске изведенице са датим префиксом које изражавају семантику кумулативности у чешком и српском језику и прецизирали њихов семантички садржај. Потом смо анализирали типове еквиваленције – утврдили смо формалне и семантичке еквиваленте,³ прецизирали преводну семантизацију, анализирали обраду датих деривата у двојезичном речнику и понудили решења у виду извесних допуна дефиниције значења у оквиру појединих одредница.

- 1 У раду се у знатној мери ослањамо на материјал и истраживање из наше необјављене докторске дисертације. Видети MITRIČEVIĆ-ŠTEPANEK, K.: *Glagolski prefiksi u funkciji izražavanja količine radnje u češkom i srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, 2015.
- 2 То су: HAVRÁNEK, B. – BĚLIČ, J. – HELCL, M. – JEDLIČKA, A. (eds.): *Slovník spisovného jazyka českého I–IV*. Praha: Československá akademie věd, 1960–1971 (даље SSJČ); SVOZILOVÁ, N. – PROUZOVÁ, H. – JIRSOVÁ, A.: *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*. Praha: Academia, 2005 (даље SV); STEVANOVIĆ, M. et al. (eds.): *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*. Novi Sad: Matica srpska, 1967–1976 (даље PMC); VUJANIĆ, M. et al. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska 2011 (даље PCJ); KAČANIK, E. et al.: *Češko-srpski rečnik I, II*. Beograd: SANU, 2001 (даље ЧСР).
- 3 Формалне и семантичке еквиваленте објашњавамо даље у тексту. Видети нап. 14.

У литератури о чешком језику нпр. *Nový encyklopedický slovník* у одредници под називом *Způsob slovesného děje* издваја и кумулативне глаголе наводећи: „Kumulativní skupina obsahuje kumulativa, která označují uchopení blíže neurčené kvantity objektu; charakteristické je pro ně užití s gen. n. s označením množství v akuz.: nabalit (věci, mnoho věcí), nahrabat (mnoho)...“⁴ Деривати са тим значењем обрађују се и у бројним другим излагањима о префиксалним глаголима.⁵

Семантика *radňom nakuyiti, naïomilati veľu/veliku количину чеја* у чешком језику у *SSJČ* обухваћена је значењем префикса *na-* под бројем 6. као „provedení děje v potřebné, zamýšlené n. velké míře...“ и додаје се „jde-li o věcný význam předmětu děje, se 4. p., jde-li o množství, zprav. velké, s 2. p.: nasbírat jahody (tj. ne maliny ap.) nasbírat jahod (tj. něj. množství jahod)“⁶. У питању су дакле транзитивни глаголи, и то двовалентни. Њихова глаголска реакција подразумева објекат у генитиву, који изражава велику (или довољну) количину радње, или у акузативу, који пак изражава неутралну количину радње. У речнику је у одредници уз дати глагол у загради наведена реакција, нпр. *nakosit* (со, při důrazu na množství čeho) *kosou n. srpem nasekat: n. trávu, trávy*.⁶

Међутим, ове изведенице могу изражавати дато значење и уз објекат у акузативу, али он мора бити проширен одређеним квантитативним елементом, нпр.: *Rodiče dětem našetřili nezanedbatelnou částku*. Анализом деривата у *SV* утврђујемо да се углавном не прецизира генитивна реакција кумулативних глагола који су њиме обухваћени и да контекстуални примери садрже квантитативне елементе, а да је знатно ређи поступак који обухвата граматичке податке и егземплификацију на основу генитивне реакције.

načesat něco (česáním naplnit) Na chmelové brigádě někteří z nás načesali denně až patnáct větelů chmele.

nachytat někoho (o zvířeti) Rybáři nachytali spoustu ryb.

nanosit něco Děti zase nanosily do předsíně spoustu bláta na botách.

nakupit něco (shromáždit ve větším množství) Komise nakupila řadu důkazů o senátorových proviněních.

4 KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016, s. 2130.

5 Видети нпр. ČECHOVÁ, M. et al.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000, s. 140; ŠMILAUER, V.: *Novočeské tvoření slov*. Praha: SPN, 1971, s. 182; KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1996, s. 210; DOKULIL, M. – HORÁLEK, K. – HŮRKOVÁ, J. (eds.): *Mluvnice češtiny I: Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov*. Praha: Academia, 1986, s. 396; UHER, F.: *Slovesné předpony*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987, s. 70, 73–74; ŠTÍCHA, F. a kol.: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny I. Morfologie: Druhy slov, Tvoření slov. Část 2*. Praha: Academia, 2018, s. 1038.

6 Примере из речника наводимо у вези са анализираним значењем, тако да су неки елементи одреднице које не сматрамо неопходним испуштени.

nashromáždít něco Česká šlechta kdysi nashromáždila **velký** majetek.
naslibovat něco Když teta odjížděla, naslibovala dětem **plno** dáreků.

nadělat něco expr. něčeho Ty děti nadělají rámusu.

namluvit něčeho Sousedka namluví řečí, ale skutek utek'.

У речнику *SSJČ* дефиниција значења кумулативних глагола подразумева опис – *извршити мноџо радње или извршити радњу (џо љравиу) у великој/већој/знатној количини, мноџо извршити*, те је тако наглашен квантитативни елемент значења лексеме, а ређе и *често, мноџо љута извршити радњу*, где је дуративност повезана са квантитетом.

nabalit zabalit **mnoho** něčeho

nakázat sdělit **mnoho** kázáním; **mnoho** napovídat

naslibovat **mnoho** (věcí) slíbit, **mnohokrát** slíbit

nakoupit koupit, zprav. **ve větším množství**

napáchat **ve větším množství** n. **opětovaně** spáchat

nastrílet střelením ulovit **ve větším množství**

navarít vařením připravit (**často ve větším množství**)

naplodit **ve velkém počtu**

namačkat mačkaním něčeho vytvořit (zprav. **v hojně míře**)

napříst předěním **v značném množství** vytvořit

Што се тиче дефиниције путем синонима у наведеном речнику, код кумулативног значења најчешће су то изведенице грађене истим префиксом и обично су наведене иза описа значења, те се ради о комбинованој дефиницији, док се самостално наводе врло ретко.

nabásnit nabájit, nalhat

nabučet namluvit, napovídat, natlachat, našvanit

nařečnit namluvit, napovídat; natlachat, nahovořit

narvat natrhat; naškubat

naškudlit našetřit, naspořit, naškrтит

Примери дефиниције путем синонима са неким другим префиксом су малобројни, што потврђује да се најчешће само деривати са префиксом на- доводе у везу са значењем кумулативности.

namudrovat vymudrovat, vymyslet
našpinit ušpinit, zašpinit

Изведенице са значењем кумулативности могу бити како моносемичне тако и полисемичне.⁷ Моносемичне су на пример:

nabájit (co, při důrazu na množství čeho) vymyslit mnoho bájí; expr. povědět mnoho smyšlenek
nadolovat (co, při důrazu na množství čeho) dolováním získat, shromáždit
nahospodařit (co; komu co) hospodařením našetřit
nakřečkovat dok. hanl. (co, při důrazu na množství čeho) chamtivě nashromáždit, nahromadit
nakuchtit expr. (co) navařit
nakutat (co, při důrazu na množství čeho) vytěžit, dobýt, nakopat
naplenit (co, při důrazu na množství čeho) pleněním nashromáždit
našidit expr. (co) šizením získat, nahromadit
našveholit dok. (toho) mnoho a často šveholit; expr. namluvit, napovídat
natvořit (co, koho, při důrazu na množství čeho) vytvořit v jistém množství
navyrábět (co, při důrazu na množství čeho) postupně (ve větším množství) vyrobit

Код полисемичних глагола, кумулативност се јавља као инваријантно и варијантно значење.

Уколико је значење инваријантно, има примера да и варијантно, одн. нека од варијантних значења такође изражавају кумулативност, а често се ради о метафоричном преносу на секундарна значења.

nadřít 1. (co, při důrazu na množství čeho) stahováním, dřením s něčeho něco opatřit, získat; 2. expr. (co) namáhavě n. hrabivě získat, nahospodařit; vydřít
naflákat ob. expr. 1. (komu) nabít, natlouci; 2. (čeho) hodně, zprav. nepečlivě nadělat
nakukat 1. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) vyjádřit kukáním; 2. ob. expr. (co komu) namluvit, napovídat (zprav. něco nepravdivého)
nalapat 1. (koho, co, při důrazu na množství čeho) lapáním ve větším množství pochytat; nachytat; 2. expr. (koho, co) přistihnout, dopadnout, chytit, nachytat; 3. (co, při důrazu na množství čeho) nadechnout, nadýchat se

7 У вези са питањем моносемије или полисемије глаголских лексема ми не доводимо у питање дефиницију значења коју наводи SSJČ, а посебно се то односи на она секундарна значења за која аутори у уводу кажу: „*Samostatně nejsou uváděny... významy slov vzniklé přenesením a dosud neustálené v samostatný význam (nelexikalizované)*“. То значи да као моносемичне схватамо све оне лексема чије семеме нису одвојене бројевима 1., 2., итд.

- namlít** 1. (co, při důrazu na množství čeho) vyrobit mletím, semlít; 2. ob. expr. (čeho) namluvit, napovídat, natlachat, nažvanit; 3. ob. expr. (komu) nabít, natlouci, namlátit, natřískat
- napleskat** expr. 1. (komu) naplácat; 2. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) nevkusně nahromadit, splácet dohromady; 3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, naplácat, nažvanit
- narvat** 1. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) rvaním, škubáním natrhat; naškubat; 2. ob. expr. (co) pro sebe získat; nashromáždit; 3. zhrub. (co) vrchovatě naplnit, přeplnit
- nasekat** 1. (co, při důrazu na množství čeho) sekáním připravit k spotřebě; 2. ob. expr. (komu) nabít, natlouci, namlátit, natřískat; 3. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) sekáním nadělat

Код једног броја глагола испољава се као варијантно примарно, просторно значење префикса *na-* *радњом нанети, сместити на њовршину нечеџа*, или значење *испљуњавања унутрашњости*.

- naháčekovat** (co) 1. háčkováním ve větším množství vyrobit; uháčekovat; 2. háčkováním připojit
- naházet** 1. (co, při důrazu na množství čeho) házením někde umístit, nahromadit, někam dopravit; expr. n. věci do kufru rychle složit; n. na sebe šaty rychle se obléci, n. do sebe oběd ve spěchu sníst; 2. (co) házením vytvořit; navršit, navršvit
- nahrát** 1. (čeho) mnoho zahrát; 3. hud. n. skladbu zahrát ji pro zvukový záznam; tech. provést zvukový záznam na zvukový pás, fólii ap.
- nanést** 1. (co, při důrazu na množství čeho, co, čeho kam, komu) ve větším množství přinést, snést na jedno místo, nesením n. nošením nahromadit; nanosit; 2. (co) nesením vytvořit; 3. (co nač) po povrchu něčeho lehce, rovnoměrně rozetřít, rozhrnout, dát tenkou vrstvu něčeho na něco
- nacpat** 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) natlačit, namačkat, napěchovat, nastrkat, nabít; přen. ob. expr. nacpal do rádia už hrůzu peněz investoval; n. se do tramvaje; ob. všude n. papíry dát, položit; 2. (co, zř. expr. koho čím) naplnit, nadít, přeplnit
- napakovat** ob. 1. (co, při důrazu na množství čeho, komu, kam) nabalit; 2. (koho, 4. p.) opatřit hojně zásobami na cestu

О антонимичним значењима деривата са префиксом *na-* сведоче глаголи чије је варијантно значење *делимично извршење радње*.

- nařezat** 1. (co, při důrazu na množství čeho) řezáním oddělit, upravit, připravit, získat, opatřit; 2. (co) začít řezat, udělat na něčem zářez, zářezy

natlouci 1. (co, při důrazu na množství čeho, kam) tlučením vpravit (ve větším počtu); zatlouci, zarazit, nabít; 5. (co) trochu rozbít

Кумулативност се испољава и као варијантно значење у бројним примерима, а инваријантна значења изведеница су семантички разнолика. Ради се нпр. о просторним значењима *наношења на њовршину, навлачења на објекат, исцјуњавања унутрашњости, љравца радње у ширину* итд., такође је присутна семантика мале количине радње, али знатно ређе.

nakovat 1. (co) přikovat; 2. (co, při důrazu na množství čeho) kováním nadělat, vyrobit; nakout

napíchat 1. (co, koho) píchnutím postupně na něco upevnit, na něčem zachytit; nabodat; 2. (co) postupně do něčeho zapíchnout; nabodat, nastrkat; 3. (co, při důrazu na množství čeho, do čeho) pícháním vytvořit (dírký ap.)

naválet 1. řidč. (co) válením někam dopravit, někde nahromadit; navalit; 2. (co, při důrazu na množství čeho) válením uhníst

naklepat 1. (co) klepáním nějak zpracovat, upravit, připravit; 2. expr. (komu) nabít, natlouci; porazit (koho); 5. expr. (co o kom, komu) napovídat klepů; naklevetit

namačkat 1. (co kam) natlačit, natěsnat, vtěsnat; 2. (co) přeplnit; 3. (co, při důrazu na množství čeho) mačkáním něčeho vytvořit (zprav. v hojné míře)

natřepat 1. (co) třepáním, třesením načechrat; natřást; 2. řidč. (co, při důrazu na množství čeho) natřást, setřást; 3. expr. (komu; komu co) nabít, natlouci

našpinit 1. (co) trochu ušpinit; 2. (co, při důrazu na množství čeho) ušpinit, zašpinit

Што се тиче српског језика, префиксалним дериватима са семантиком нагомилавања такође је посвећена пажња у литератури о глаголским префиксима и категорији акционалности.⁸

Значење изведеница *радњом накуџити, наџомилати веђу/велику количину чеја* у РМС је дефинисано у оквиру префикса на-: „1. у сложеним глаголима кад указују на веђу, обилну меру извршења какве радње значећи... обухватање веђе масе предмета, веђе количине чега: набрати, нацедити, начупати, накувати“. Запажамо да је значење велике количине наведено на првом месту, док је тек

8 Види: STEVANOVIĆ, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik I: Gramatički sistemi i književnojezička norma*. Beograd: Naučno delo, 1964, s. 438; STEVANOVIĆ, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik II: Sintaksa*. Beograd: Naučna knjiga, 1974, s. 540; KLAJN, I.: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I: Slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska, 2002, s. 258.; BELIĆ, A.: *Savremeni srpskohrvatski književni jezik II: Nauka o građenju reči*. Beograd: Naučna knjiga, 1949, s. 301; TOŠOVIĆ, B.: *Sposoby glagol'nogo dejstvija v serbskom, chorvatskom i bošnjackom jazykach..* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009, s. 34; IVANOVIĆ, M.: *Izražavanje akcionalnosti u ukrajinskom i srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, 2013, s. 313–314.

на трећем месту наведено просторно значење префикса.⁹ Објекат у генитиву није наведен експлицитно одговарајућим питањем за падеж (кога, чега) као што је то био случај у *SSfĚ*, али је ипак у егземплификацији исказан.

награбити Награби у крчани [**креча**]... Гршо награби **смокава**...

накидати Мене оправише у врт да накидам за чорбу **зелена першуна** и **мирођије**.

наломити изломити одређену (обично већу) количину нечега, ломећи припремити, накупити: ~ **хлеба**, ~ **грања**.

наплести Да... наплетем **ловорових венаца**.

натргати Натрга **грања** и стави га пода се.

нахватати А чим нахвата [**рибе**]... за једну пошиљку... он нагне кући.

Објекат међутим може бити и у акузативу, исто као што је случај у чешком језику: *Кажу да су нејде јадно намлатили Талијане*.

Дефинисање значења кумулативних глагола у *РМС* није јединствено као што је то случај са примерима из *SSfĚ* и испољава се неколико сличних дефиниција и њихових варијанти. Код неких глагола дефиниција се даје као *извршити радњу у већој/великој количини*, а код других се ради о *довољној/извесној/огрећеној количини*.

набацати бацити у **великој количини** на гомилу

напрати опрати **велику количину** чега

налупати разбити, разлупати у одређеној, **обично већој количини**

нагулити доста огулити, ољуштити чега у **већој количини**

намесити месећи припремити у **већој количини**, умесити **довољну количину**

наотимати насилним одузимањем прикупити **велику количину** чега

натрести тресући (дрво) омлатити **већу количину** чега

накупити скупити **довољну количину** чега¹⁰

намустити помустити **довољну количину** (млека)¹¹

наслати послати у **довољној количини**, **много**

натесати истесати у **довољној количини**

навадити вадећи **нагомилати**, **довољно** извадити¹²

9 Исти принцип примењен је и у *РСЈ*.

10 У *РСЈ* је дефиниција значења кумулативних глагола прецизнија: *купећи сакупити, прикупити, сабрати нешто у некој, обично већој или довољној количини*.

11 У *РСЈ*: *помустити неку, обично већу или довољну количину (млека)*.

12 У *РСЈ*: *вадећи скупити, извадити неку, обично већу или довољну количину*.

накосити косећи **припремити** извесну количину (траве)
наљуштити ољуштити **одређену** количину нечега

Ређе је присутно тумачење значења путем синонима, а заступљене су изведенице са истим префиксом, у мањем броју са неким другим префиксом који изражава велику количину радње – у овом случају ради се о префиксу *из-* у значењу *извршења радње у довољној мери, у њотњуности, до краја*,¹³ или су то префиксални глаголи са значењем *чисте њерфективности* допуњени неким квантитативним изразом којим се прецизира дата семантика.

навадити вадећи нагомилати, довољно извадити
нажети накупити, набрати жањући
накрасти крађом накупити
напридиковати много напричати
наловити нахватати у лову, ловећи
накамчити испросити, измолити камчењем, довољно искамчити
напричати врло много испричати
наштедети штедњом накупити, доста уштедети
наорати узорати (обично више земље)
натаманити доста, у довољном броју утаманити, уништити

Кумулативни глаголи у српском језику такође могу бити моносемични и полисемични. Моносемични су нпр.:

набрбљати брбљајући напричати, наговорити много
навадити вадећи нагомилати, довољно извадити
наприповедати исприповедати обухватајући доста ствари, напричати
настругати стругањем припремити извесну (обично већу) количину чега, истругати

Код полисемичних глагола ово значење испољава се и као инваријантно и као варијантно значење.

Има примера код којих и варијанта или нека од варијанти имају исту семантику нагомилавања, и као у чешком језику, такође се ради о пренесеним, метафоричним значењима.

наковати 1. исковати велику количину нечега (нпр. новаца); 2. фиг. напричати неистине, налагати

13 О овом значењу говоримо детаљније даље у тексту.

нагулити 1. доста огулити, ољуштити чега у већој количини; 2. а. начупати, накидати; б. накупити доста новца зеленашењем, лихварством

Понекад је као варијантно значење присутна мала количина радња, чиме префикс уноси у мотивни глагол антонимична значења, а у неким примерима и просторно значење *сместања на њовршину*.

напећи 1. испећи довољну количину чега; 2. при печењу захватити ватром део нечега, нагорети

насећи 1. припремити секући, исећи, посећи у довољној количини; 2. почети сећи; засећи

набацати 1. бацити у великој количини на гомилу, бацајући направити велику гомилу; 2. сместити, нагомилати без реда; 3. насути одозго, прекрити

Мала количина радње, или пак просторно значење, конкретно *навлачење на објекат*, може бити присутно и као инваријантно значење.

наломити 1. изазвати пукотину, напрслину на нечему; изломити с краја, заломити, окрњити; 2. изломити одређену (обично већу) количину нечега, ломећи припремити, накупити

насушити 1. мало осушити; 2. осушити у довољној количини, много

навући 1. а. вукући ставити што преко чега, тако да покрије или обухвати, натаћи што; б. обући, обути (одело, обућу). в. набити, натући (на главу); 2. довући, нагомилати

Што се тиче еквиваленције, значење кумулативности чешких изведеница са префиксом *на-* у преводној семантизацији у *ЧСР* дефинисано је навођењем еквивалента уз прецизирање рекције елементима *мноіо/їуно/госта чеїа/тоїа*, који указују на велику количину.

На основу анализе грађе из датог речника утврђујемо два типа еквиваленције – формалну и семантичку.¹⁴ Према бројности су на првом месту заступљени формални еквиваленти.

14 Формалним еквивалентом сматрамо у овом и свим другим случајевима глагол грађен истим творбеним формантом – творбени еквивалент, са истим, или приближним значењем. Еквиваленцију наравно посматрамо у оквиру семеме, а код полисемије у чешком језику узимамо у обзир и наводимо еквиваленте само у вези са значењем кумулативности, евент. велике количине радње. Уколико нема формалне еквиваленције, семантички еквивалент представља дериват са неким другим префиксом који има исто или приближно значење као и његов пандан, или пак беспрефиксални глагол такође са истим или приближним значењем, а у оба случаја семантика може бити прецизирана неким елементом, најчешће квантитативним.

<i>nabrebentit</i> ob. expr.	<i>набрбљати, натрућати</i> (што, пуно, доста тога) ¹⁵
<i>načesat</i>	<i>набрати</i> (што, много тога)
<i>nadojit</i>	<i>намустити</i> (што, много тога)
<i>nadrat</i>	<i>начујати</i> (што, доста тога)
<i>nadrmlit</i>	<i>натртљати, набрбљати</i> (чега, доста тога)
<i>nachytat</i>	<i>нахватати</i> (што, много тога)
<i>nakecat</i>	<i>натрућати, набрбљати</i> (што, доста тога)
<i>nakosit</i>	<i>накосити</i> (што, много тога)
<i>naklábosit</i> hanl.	<i>наблебетати, натрућати</i> (што, много тога) ¹⁶
<i>nakoupit</i>	<i>накујовати</i> (што, много тога)
<i>nakřápat</i> zhrub.	<i>натрућати</i> (што, много тога) ¹⁷
<i>nakrást</i>	<i>накрести</i> (што, доста тога)
<i>nalakotit</i>	<i>наірамзити, наірабити</i> (што, доста тога)
<i>nalámat</i>	<i>наломити</i> (чега)
<i>nalhat</i>	<i>налајати, наіричати лажи</i> (коме, што, много тога)
<i>naloupit</i>	<i>наіљачкати</i> (што)
<i>nalovit</i>	<i>наловити</i> (што, доста тога)

- 15 С обзиром да се ради о разговорној и експресивној лексеми у чешком језику, по нашем мишљењу одговарао би дериват *наторокати* који наводи РСЈ и дефинише га *много, којешта напричати, изблебетати, избрбљати*.
- 16 Могао би бити наведен и глагол *набаљезгати* који се у РСЈ дефинише *напричати много глупости, бесмислица, гадости*, уз стилски квалификатор пејоративности (пеј.), тако да по нашем мишљењу сасвим одговара чешком пандану.
- 17 По нашем мишљењу као еквивалент би могла бити наведена и изведеница *натрабуњати* од мотивног глагола *трабуњати* „говорити бесмислено, булазнити“ (видети РМС) који својом негативном конотацијом одговара чешкој лексеми.

<i>naskládat</i>	<i>наслаїати</i> (што, пуно тога)
<i>nasmažit</i>	<i>наїржити</i> (што, пуно чега)
<i>nastrouhat</i>	<i>наструїати, нарибати</i> (што, много чега)
<i>nasušit</i>	<i>насушити</i> (што, много чега)
<i>našit</i>	<i>нашити</i> (што, много чега)
<i>naškemrat</i> expr.	<i>нацмиздрити</i>
<i>naškubat</i>	<i>начуїати, накидати</i> (што, много чега)
<i>naštěbetat štěbetáním vyjádřit; expr. mnoho namluvit, napovídat</i>	1. <i>нацвркутати</i> ; 2. експр. <i>набрдљати</i> (што, пуно чега)
<i>naštípat</i>	<i>нацеїати, насећи</i> (што, пуно чега)
<i>natahat</i>	<i>начуїати</i> (што, пуно чега)
<i>natlachat</i> ob. expr.	<i>набрдљати, наїричати</i> (што, пуно чега) ¹⁸
<i>natřást</i>	<i>натрести</i> (што, пуно чега)
<i>nažít, nažnout</i>	<i>нажњети, нажети, накосити</i> (што, много чега)
<i>nažvanit</i> expr.	<i>набрдљати, натрућати</i> (што, много чега)
<i>nažebrat</i>	<i>наїросити</i> (што, много чега)

Код овог типа еквиваленције има случајева конвергенције – више лексема у чешком језику има исти формални еквивалент у српском.

<i>nahovořit</i>	<i>наїричати</i> (што, много тога)
<i>nařečnit</i>	<i>наїоворити, наїричати</i> (што, пуно тога)
<i>namluvit</i>	<i>наїричати</i> (што, много тога)

18 С обзиром да је чешка лексема експресивно обојена, као преводни еквивалент могао би бити наведен и глагол *натрућати* од мотивног глагола *трућати* „бесмислено, којешта говорити, наклапати“ (видети РМС).

<i>napovídat</i>	<i>наїричати, исїричати</i> (коме што, много тога) ¹⁹
<i>nastřádat</i>	<i>наштегетети</i> , (што, много чега)
<i>našetřit</i>	<i>наштегетети</i> (што, много чега)
<i>naškrtit</i> ob. expr.	<i>наштегетети</i> (новац)

У неким случајевима лексему у чешком језику заступа лексема у српском језику која има шири обим значења, а код преводне семантизације треба прецизирати значење додавањем контекстне карактеристике у загради, што се углавном и примењује у ЧСР.

<i>nakydat</i>	<i>набацати</i> (об. ђудре) ²⁰
<i>napršet</i>	<i>наїагати</i> (о киши)
<i>narubat</i>	<i>насећи</i> (дрва)
<i>nastřihat, nastříhat</i>	<i>насећи, изрезати</i> (маказама)

Наилазимо и на појаву дивергенције која подразумева однос у ком појединачне семеме у чешком језику имају своје еквиваленте у српском језику у виду лексема. То се дешава када код полисемичног глагола у чешком језику више семема има значење кумулативности и свака има свој формални еквивалент у српском језику.

<i>nahrabat</i>	
1. (co, při důrazu na množství čeho) hrabáním shromáždit	<i>наїрабуљати, зїрнути</i> (што, много тога)
3. ob. expr. (co, čeho) hrabivě nashromáždit, získat; nalakotit	<i>зїрнути, наїрабити</i>
<i>naplácat</i>	
2. (co, při důrazu na množství čeho) mnoho a neuspořádaně, ledabyle naházet, nanést, nadělat	<i>набацати</i> (што, много тога)

19 Сви овде наведени деривати у чешком језику могу имати за преводне еквиваленте глаголе *наговорити, напричати*, мада нису увек оба наведена у ЧСР, као што се види из примера.

20 Лексема *kydat* у чешком језику има прецизирано значење „бацати, избацити балегу“, а секундарно значење је у вези са тим најчешће експресивно и значи „бацати на некога љагу“. То значи да је истоветан семантички садржај у оба језика везан само за изражавање тог секундарног значења.

3. ob. (co, při důrazu na množství čeho) napovídat, nažvanit	<i>набрѣљати, натрућати</i> (што, много тога)
<i>narvat</i>	
1. ob. expr. (co, při důrazu na množství čeho) rvaním, škubáním natrhát; naškubat	<i>накидати, набрати</i> (што, много тога);
2. ob. expr. (co) pro sebe získat	<i>наірадити</i>
<i>nařezat</i>	
1. (co, při důrazu na množství čeho) řezáním oddělit, upravit, připravit, získat, opatřit	<i>нарезати, насећи</i> (што, пуно тога)
4. ob. expr. n. peněz vydělat (peníze)	<i>намлатити</i> ²¹
<i>natrhát</i>	
1. (co, při důrazu na množství čeho) trháním shromáždit jisté množství něčeho	<i>начуїати, накидати, набрати</i> (што, пуно чега)
2. (co, při důrazu na množství čeho) trháním z něj. celku (kusu) získat, opatřit	<i>исцеїати, искидати</i> (пуно чега) ²²

У вези са формалном еквиваленцијом примећујемо да има примера у ЧСР код кумулативног значења да се предност даје изведеници са префиксом из-. Понекад је она присутна као једини еквивалент, иако смо у једнојезичном речнику наишли и на изведеницу са префиксом на-, или је пак наведена на првом или на другом месту уз ону са префиксом на-. У случајевима када префикс на- код полисемичних глагола уноси различиту семантику, значење кумулативности ван контекста не мора бити препознато, те се за лексикографски еквивалент бира онај који јасније указује на дату семантику. Често тада избор пада на префикс из- у значењу *чисте њерфективности*, али присутни су и други чисто видски или модификациони префикси уз дефинисање објекатске рекције. Избегавање употребе неадекватног формалног еквивалента је неопходно и процена је од суштинске важности за олакшавање

21 Значење под 4 није наведено у ЧСР. Сматрамо да би као преводни еквивалент могао бити употребљен глагол који смо навели, који је фреквантан у фрази „намлатити паре“.

22 Значење под 2 чешке изведенице такође по нашем мишљењу има преводне еквиваленте у виду глагола *нацепати, накидати*, али нису у ЧСР наведени, већ је предност дата дериватима са префиксом из-.

коришћења речника, посебно због тога што у преводним речницима нема довољно места за детаљну преводну семантизацију.²³

<i>napříst</i>	<i>наїрести, исїрести</i> (што, много тога)
<i>nakovat</i>	<i>исковати, наковати</i> (што, доста тога)
<i>nakopat</i>	<i>накоїати, искоїати</i> (што, много тога)
<i>naplést</i>	<i>исїлести</i> (што, много тога) <i>наїлести</i> (чега)
<i>napéci</i>	<i>наїећи, исїећи</i> (што, много тога)
<i>nakouřit</i>	<i>задимити, надимити</i> (где)
<i>naloupat</i>	<i>наљушитити, ољушитити</i> (што, много тога)
<i>nasbírat</i>	<i>накуїити, скуїити</i> (што, пуно тога)
<i>navozit</i>	<i>навести, навући, доїремити</i> (што, пуно чега)
<i>navláčet</i>	<i>навући, говући</i> (што, пуно чега, где)
<i>naslibovat</i>	<i>наобећавати</i> (што), много обећати
<i>napíchat</i>	<i>избости, избушити</i> (што, доста тога) (ЧСР) <i>набости</i> (РМС)
<i>natěžít</i>	<i>искоїати</i> (што, пуно чега) (ЧСР) <i>накоїати</i> (угља, руде) (РМС)

23 Тако се поступа нпр. у Чешко-српском и српско-чешком речнику, нпр. *nařezat* – избити (кога). Видети KOPRIVICA, V.: *Česko-srpski i srpsko-češki rečník*. Beograd: Agencija Matić, 2008.

<i>nastavět</i>	<i>йодигићи, сазигати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>назигати</i> (РМС)
<i>naškrábat</i>	<i>ољушитити, ојулити, острујати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>најулити, наљушитити</i> (РМС)
<i>navézt</i>	<i>довести, дотерати</i> (што, много чега) (ЧСР) <i>навести</i> (РМС)
<i>naspořit</i>	<i>уштегетити, заштегетити</i> (што, пуно тога) (ЧСР) <i>наштегетити</i> (РМС)

Што се тиче семантичке еквиваленције, најбројније еквиваленте овог типа чине глаголи с префиксом из-. Префикс у изведенице уноси нпр. значење *извршење радње у довољној мери, у йотйуности, до краја*, затим значење *резултативности*, или су то само благе семантичке нијансе у оквиру значења *чисте йерфективности*.²⁴ Ове изведенице представљају у недостатку формалног еквивалента најприближнији и најпрецизнији начин транспозиције јер поседују значење, или бар нијансу значења, сатуративности које се повезује са семом квантитета.

<i>nacákat</i> <i>nastříkat, našplíchat</i>	<i>исйрскати</i> (кога) сасвим попрскати, све редом попрскати
<i>nařackovat</i> об. <i>dát hodně facek, políček</i>	<i>ишамарати</i> (кога) истући, изударати шамарима
<i>namudrovat</i> понěk. hanl.	<i>измудровати</i> (што, доста тога)

24 О значењима префикса из- видети: KLAJN, I.: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I: Slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska, 2002, s. 255–256, те STEVANOVIĆ, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik I: Gramatički sistemi i književnojezička norma*. Beograd: Naučno delo, 1964, s. 456. И. Грицкат га дефинише као „вршење до постигнућа циља, до исцрпљивања могућности одн. интереса за радњу“ и додаје у вези са чисто видским значењима овог префикса да „има глагола који на извесне начине и значе напредовање ка таквом циљу, те се уз њих описана лексичка функција префикса из- растапа у граматичку...“, дајући примере *ишибати : ишибати, тући : истући, мрцварти : измрцварити* итд. Видети ГРИЦКАТ, И.: *Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације*. Јужнословенски филолог, 1966–1967, 27, 1–2, s. 207.

vymudrovat, vymyslit	измислити, смислити
<i>nazpívat</i>	<i>исїевати</i> (много песама)
zpíváním vytvořit, ve větším množství zazpívat	гласом (по одређеним музичким нормама) извести, отпевати

У осталим примерима присутни су и други префикси, као и сам префикс на- у различитим значењима, али не у значењу велике мере, одн. кумулативности. Како би се значење прецизирало, префиксални глаголи могу бити допуњени описном дефиницијом, контекстном карактеристиком и глаголском рекцијом у загради.

<i>nabásnit</i>	
1. básnicky vytvořit, složit mnoho básní	<i>наїисати, саставити, исїевати</i> много стихова;
2. expr. vymyslit si, napovídat něco vymyšleného; nabájit, nalhat	<i>наизмишљати</i> (што, много чега)
<i>nadělat</i>	<i>наїравити, начинити</i> (што, много чега)
<i>nahledat</i>	<i>їронаћи, накуїити</i> (што, много тога)
<i>najet</i>	
5. hovor. (co) najezdit	<i>їрећи аутом</i> (километре)
<i>najezdit</i>	
(co) ježděním vykonat; ujet	<i>їрећи, їревалити</i> километре (колима)
<i>napáchat</i>	<i>їочинити, начинити</i> (што, много тога)
<i>napěstovat</i>	<i>одїајити</i> (што, много тога)
<i>nasát</i>	<i>усисати, увући, уїити</i> (што)
<i>nastlat</i>	<i>їрострети, разастрети</i> (што, доста тога)
<i>našpinit</i>	<i>заїрљати</i> (што, већу количину чега)
<i>navolat</i>	<i>їозвати</i> (кога, више њих)

У функцији семантичког еквивалента налазимо и беспрефиксални глагол који је најчешће допуњен описом значења или глаголском рекцијом уз квантитативне елементе.

<i>nalichvařit</i>	стећи лихварењем, зеленашењем (што) ²⁵
<i>namozolit</i>	с муком стећи, зарадити (што) ²⁶
<i>naporoučet</i>	наредити, заповедити (коме што) ²⁷
<i>našmelinařit, našmelit</i> ob. expr.	зарадити, стећи шпекулишући, шпекулацијама, на шпекулацији (што, много тога)

Ради поређења, анализирали смо преводну еквиваленцију и у *Српскохрватско-чешком речнику*.²⁸ Што се тиче обраде кумулативних глагола, у највећем броју ради се о формалној еквиваленцији, као нпр. *nabrati – natrhat, načesat, nasbírat; nabrbľati – napovídat, nabreptat, nakecat; nakrasti – nakrást; naloviti – nalovit; namesiti – napéci velké množství cukroví; napeći – napéci; naštedeti – našetřit* и др.

Ретко су присутни еквиваленти са неким другим префиксом, као и опис значења који такође спада у тип семантичке еквиваленције. Семантичким еквивалентима се дакако прибегава у случајевима када нема формалних еквивалената, или када су они, по мишљењу аутора, неодговарајући. Води се рачуна да префиксални глагол садржи сему квантитета, нпр. ексцесивно значење (*přepřácat*) или дистрибутивно значење (*pozabíjet, poštípat*), или да опис обухвата квантитативне елементе (*mnohé/mnoho, hodně, velké množství*).

<i>načičkati</i>	<i>ověsit ozdobami, přepřácat</i>
<i>nadeliti</i>	<i>obdarovat mnohé</i> ²⁹

25 Сматрамо да би глаголска рекција могла бити допуњена и елементом „доста тога“.

26 По нашем мишљењу одговарао би и опис „стећи диринчењем (шта, доста тога)“.

27 Видети нап. 25.

28 JENÍKOVÁ, A. – LEMARIE, K. – SEDLÁČEK, J. – SÝKOROVÁ, S.: *Srbocharvátsko český slovník*. Praha: Academia, 1982 (даље SCHČS).

29 Аутори су одабрали опис значења, мада се нама чини да би могао бити употребљен дериват *nadělit* чије значење, онако како је дефинисано у *SSJČ*, сасвим одговара српском пандану – (*komu co, při důrazu na množství čeho*) *darovat, dát, ušetřit*.

<i>naklati</i>	<i>odporázet</i> hodně dobytka; <i>pozabíjet</i> , <i>odpravit</i> hodně lidí podřezáním ³⁰
<i>nakotiti</i>	vrhnout mnoho mláďat
<i>narađati</i>	<i>porodit</i> mnoho dětí
<i>naštípati</i>	<i>poštípat</i>
<i>natřebiti</i>	<i>přebrat</i> velké množství hrachu apod.

На основу анализираниог можемо закључити да су глаголски деривати са значењем кумулативности присутни у оба језика, а сам префикс *na-/на-* веома је продуктиван у том значењу. Што се тиче њихове обраде у једнојезичним речницима, сматрамо да је дефиниција прецизнија у *SSJČ* као и да је уједначена, док би по нашем мишљењу у *PMC* дефиниција могла бити ближе одређена према семи кумулативности и да би требало да буде усклађена. То потврђује и *PCJ* у ком су кумулативни глаголи јасно дефинисани, а неуједначеност исправљена. Сматрамо такође да је у *ЧСР* презентацији и обради кумулативних глагола приступљено детаљно, да је преводна семантизација углавном прецизна и добро промишљена, дакако по питању формалног подударача, а нарочито када се ради о дериватима који представљају семантичке еквиваленте. Наше напомене и понуђена прецизирања свакако потврђују неопходност укључивања достигнућа конфронтативних језичких истраживања чешког и српског језика у двојезичну лексикографију, а са друге стране и присутност једнојезичних и двојезичних лексикографских извора у конфронтативно конципираним проучавањима језика уопште.

Литература:

- BELIĆ, A.: *Savremeni srpskohrvatski književni jezik II: Nauka o građenju reči*. Beograd: Naučna knjiga, 1949.
- ČECHOVÁ, M. et al.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000.
- DOKULIL, M. – HORÁLEK, K. – HŮRKOVÁ, J. (eds.): *Mluvnice češtiny I: Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov*. Praha: Academia, 1986.
- GRICKAT, I.: *Prefiksacija kao sredstvo gramatičke (čiste) perfektizacije*. Južnoslovenski filolog, 1966–1967, 27, 1–2, str. 185–223.

30 Глагол *odporázet*, присутан у опису значења, у *SSJČ* је дефинисан као дистрибутивни глагол – *postupně odporazit*. Вреди поменути да је у *PCJ* глагол *naklati* дефинисан и путем дистрибутивног глагола – *кољући усмртити већи број (обично животиња), поклати*, те је у питању дериват са истим творбеним средством и акционалним значењем као његов чешки пандан *pozabíjet* који стоји у *SCHČS*.

- HAVRÁNEK, B. – BĚLIČ, J. – HELCL, M. – JEDLIČKA, A. (eds.): *Slovník spisovného jazyka českého I–IV*. Praha: Československá akademie věd, 1960–1971.
- IVANOVIĆ, M.: *Izražavanje akcionalnosti u ukrajinskom i srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, 2013.
- JENÍKOVÁ, A. – LEMARIE, K. – SEDLÁČEK, J. – SÝKOROVÁ, S.: *Srbocharvátsko český slovník*. Praha: Academia, 1982.
- KAČANIK, E. et al.: *Česko-srpski rečnik I, II*. Beograd: SANU, 2001.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016.
- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.): *Průruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1996.
- KLAJN, I.: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku I: Slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska, 2002.
- KOPRIVICA, V.: *Česko-srpski i srpsko-češki rečnik*. Beograd: Agencija Matić, 2008.
- MITRIČEVIĆ-ŠTEPANEK, K.: *Glagolski prefiksi u funkciji izražavanja količine radnje u češkom i srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, 2015.
- STEVANOVIĆ, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik I: Gramatički sistemi i književnojezička norma*. Beograd: Naučno delo, 1964.
- STEVANOVIĆ, M.: *Savremeni srpskohrvatski jezik II: Sintaksa*. Beograd: Naučna knjiga, 1974.
- STEVANOVIĆ, M. et al. (eds.): *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*. Novi Sad: Matica srpska, 1967–1976.
- SVOZILOVÁ, N. – PROUZOVÁ, H. – JIRSOVÁ, A.: *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*. Praha: Academia, 2005.
- ŠMILAUER, V.: *Novočeské tvoření slov*. Praha: SPN, 1971.
- ŠTÍCHA, F. a kol.: *Velká akademická gramatika spisovné češtiny I. Morfologie: Druhy slov, Tvoření slov. Část 2*. Praha: Academia, 2018.
- TOŠOVIĆ, B.: *Sposoby glagol'nogo dejstvija v serbskom, chorvatskom i bošnjačkom jezicima*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
- UHER, F.: *Slovesné předpony*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987.
- UJANIĆ, M. et al. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska 2011.

About the author

Katarina Mitrićević-Štepanek

University of Belgrade, Faculty of Philology, Department of Slavonic Studies, Belgrade, Serbia

k.mitricevic@fil.bg.ac.rs